

Erzurum Kahvelerinde Âşık Karşılaşmaları

Doç. Dr. Dilaver DÜZGÜN

Karşılaşmalar, kahvehanelerde sunulan âşık fasıllarının vazgeçilmez bir parçasıdır. Erzurum kahvehanelerinde de âşık karşılaşmalarının uzun bir geçmişi vardır. Ancak, hazırlıksız ortaya konulan bu şiirlerin çoğu yazıya geçirilmemiştir. M. Adil Özder, 1818-1864 yılları arasında yaşadığını belirttiği Şamili adlı bir âşık ile Coşkuni arasında yapılan karşılaşmanın metinlerini verir. Fakat bu karşılaşmanın yerini kesin olarak ifade etmez. Sadece Erzurum veya Kars'ta gerçekleşmiş olabileceği tahminini ortaya koymakla yetinir.

Erzurum kahvehanelerinde yapılan ve elimizde metinleri bulunan bir başka karşılaşma da Erbabi ile Mahiri arasında gerçekleşmiştir. M. Adil Özder, bu karşılaşmanın Gürcükapı'daki Çiftekapılı Kahve'de yapıldığını belirtir, ancak herhangi bir tarih vermez. Her iki âşığın biyografisi göz önünde bulundurulduğunda karşılaşmanın 1860-1870 yılları arasında yapıldığı tahmin edilebilir.

Erbabi'nin yaşlılık döneminde Sümmani ile de bir karşılaşma yaptığı bilinir. Ancak, Erbabi'nin günlük sanat yaşamıyla ilgili mevcut bilgilerin sınırlı oluşu ve Sümmani'nin yaşamöyküsü ile ilgili bilgilerin hikâyeleşmiş olması, bu karşılaşmanın yeri ve zamanını belirleme konusunda birtakım güçlükler çıkarmaktadır. Bu belirsizlik, eldeki metinleri de kuşkulu hale getirmektedir. Nesib Yağmurdereli, bu karşılaşmanın Erbabi'nin evinde yapıldığını ve ustanın çırağı sınaması, tecrübelerini ona aktarması biçiminde geliştiğini söyler. Daha sonraki dönemlerde sözlü rivayetlerden yapılan derlemelerde ise karşılaşmanın bir kahvehane ortamında yapıldığı ve çok gergin bir havada gerçekleştiği vurgulanır. Bu anlatımlara göre, iki âşık arasındaki karşılaşma, ağır eleştirilerin yer aldığı bir taşlamaya dönüşünce, yaşlı ve tecrübeli sanatkâr Erbabi'nin taraftarları, daha genç yaştaki Sümmani'nin üzerine yürümüşlerdir. Bir başka hatırlı kişinin araya girmesiyle Sümmani bu fanatik taraftarların hücumundan güçlkle kurtulmuştur.

XX. yüzyılın ikinci yarısından sonra kahvehanelerde ortaya konulan âşık karşılaşmalarının ayrıntılarına daha fazla ulaşabiliyoruz. Ancak yine de elde bulunan metin sayısı azdır. Bilge Seyidoğlu, Behçet Mahir'in gençlik yıllarında Gürcükapı Camii'nin yakınındaki bir kahvehanede Bayburtlu Hicrani ile yaptığı bir karşılaşmanın metnini vermiştir. Özellikle 1987 yılından itibaren Erzurum âşık kahvehanelerinde yaptığımız yoğun derleme çalışmaları

arasında oldukça fazla miktarda karşılaşma metni tespit etmiş bulunmaktayız. Bu metinlerin büyük bir kısmı bant kaydıyla elde edilmiş, bir kısmı da icra sırasında yazıya geçirilmiştir.

Karşılaşmalarda temel kural, birden fazla -genellikle iki- aşığın sırayla aynı kafiye ve ölçü ile hazırlıksız şiir söylemeleridir. Yüzyıllar içinde gelenek kendi kurallarını geliştirmiş ve günümüze kadar ulaştırmıştır. Karşılaşma, genellikle saz eşliğinde ve kahvehane dinleyicisinin huzurunda yapılır. Sazsız karşılaşmalar istisna oluşturur. Karşılaşma, âşıkların irtical güçlerini ortaya koydukları bir çeşit yarışmadır. Halk rivayetleri, karşılaşmalarda zayıf kalan ve başarısız olan aşığın sazını rakibin önüne koyduğu ve mesleği bıraktığı biçimindeki bilgileri içerir. Böyle bir olayın gerçeklik yönü zayıf olduğu gibi, günümüzde de bu tür bir gelişmeye rastlanmamıştır. Günümüz Erzurum kahvehanelerindeki karşılaşmalar çoğunlukla yaşı ve sanatsal yeteneği birbirine yakın âşıklar arasında gerçekleşir.

Genellikle programını sürdürmekte olan âşık, kahvehanede bulunan bir başka aşığı yanına çağırır. Bu çağırma, şiir biçiminde olur. 12 Şubat 1996 tarihinde Yenişehir’de Erol Ergani'nin işlettiği Ozanlar Çay Evi’nde gerçekleştirilen âşık sohbetinde programını sürdüren Âşık Rahim Sağlam, şu dizelerle diğer âşıkları karşılaşmaya davet etmiştir:

Bir Gülhani, bir Yavuzer

Gelin âşıklar âşıklar

Gâhî dertli gâhî gamlı

Çalın âşıklar âşıklar

Duyuyorum zarınızı

Ben bilirim varınızı

Yavaş yavaş yerinizi

Alın âşıklar âşıklar

Rahim Sağlam, sazı doğru

Bahar ile yazı doğru

Özü ile sözü doğru

Olun âşıklar âşıklar

Yine aynı âşık (Rahim Sağlam), 3 Aralık 2000 tarihinde Yenişehir’deki Ozanlar Çay Evi’nde düzenlenen programda Âşık İhsan Yavuzer’i şu dörtlüklerle karşılaşmaya davet etmiştir:

Çoktan beri bekliyorum
Gel Yavuzer gel meydana
Derde derdi ekliyorum
Gel Yavuzer gel meydana

Çiçeğisin hem bağısın
Yaylasısın sen dağısın
Meydanların koçağısın
Gel Yavuzer gel meydana

Soruları sor görelim
Menziline er görelim
Ergani'ye vur görelim
Gel Yavuzer gel meydana

Rahim Sağlam halin güzel
Hakka giden yolun güzel
Sesin güzel telin güzel
Gel Yavuzer gel meydana

İlk aşığın buna benzer bir şiir ile diğer aşığı veya âşıkları karşılamaya davet etmesinden sonra onlar da sazlarını alarak kürsüye çıkarlar. Hemen karşılaşmaya başlanmaz. Yeni gelen âşık önce bir iki türkü söyler. Buna “boğaz ısıtma” denir. Aşığın boğazı ısıdıktan sonra karşılaşmaya başlanır. Aynı anda karşılaşma yapan âşıkların sayısı üç, dört olabilir. Hatta âşıklardan biri veya ikisi ayakta, kahvenin ortasında dolaşarak, diğerleri de kürsüde oturarak söyleyebilirler.

Bazen de programının sonuna yaklaşan âşık, sözlerini tamamlamak ve programı diğer âşıklara bırakmak istediğini veya bir süre dinlendikten sonra karşılaşmaya başlamak arzusunda olduğunu bildirmek üzere bu yola başvurur. Âşık Mustafa Ruhani'nin 7 Ocak 1999 tarihinde Mehmet Akçay'ın Ali Paşa Mahallesiindeki kahvehanesinde söylediği şiir, bu davranışın bir örneğini oluşturuyor:

Benim şekerim yükseldi
Gelin ey âşıklar gelin
Belki benim rengim soldu

Gelin ey âşıklar gelin

Yara bende çare sizde

Nehir bende dere sizde

Ben bitirdim sıra sizde

Gelin ey âşıklar gelin

Koyun meler kuzu meler

Masum olan dilek diler

Biraz sonra atışmalar

Gelin ey âşıklar gelin

Ruhan'ım serden geçeyim

Yeni bir çığır açayım

İnip de bir çay içeyim

Gelin ey âşıklar gelin.

Bu şiirden sonra kürsüye çıkan Âşık Hüseyin Sümmanioğlu ve arkasından Âşık Mehmet Gülhani bir süre münferit şiir söyledikten sonra Ruhani'nin de katılımıyla üçlü bir karşılaşma gerçekleştirdiler. Bu karşılaşmanın ilk bölümünde âşıklara

Mübarek günlere kavuştuk yine

Âşık meclisine gel Ramazanda

biçiminde bir ayak verilmiş ve âşıklar bu ayakla bir karşılaşma yapmışlar, daha sonra kendilerinin açtıkları ayaklarla karşılaşmayı sürdürmüşlerdir.

Yazının yayımlandığı yer: Erzurum Gazetesi, 21 Nisan 2010